

Psychology

УДК 159.9.07

Карпюк Ю.Я.,

к.психол.н., доцент кафедри загальної та клінічної психології, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, yuliakarpyuk@gmail.com

Україна, м. Івано-Франківськ

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА УСПІШНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГА

В статті представлений аналіз основних теоретичних підходів щодо визначення феномену комунікативної компетентності у сучасних наукових дослідженнях. Наголошується, що комунікативна компетентність, як одна із домінуючих компетентностей у структурі професійних компетентностей сучасного психолога є синтезованим проявом його особистісного та професійного досвіду, що забезпечує функцію адаптації і ефективного функціонування особистості у соціумі, а також є однією із складових його успішного професійного розвитку.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, професійний розвиток.

Постановка проблеми. Одна із найбільш затребуваних та основних на сьогодні категорій, що відображає усі етапи професіоналізації особистості майбутнього фахівця-професіонала, розкриваючи при цьому зміст та основні тонкощі взаємодії його з особливостями та вимогами професії; формування, розвиток та вдосконалення фахівцем його основних професійних компетенцій; набуття особистістю основних професійно важливих якостей та специфіки фахового досвіду є її професійний розвиток – як якісні, прогресивні зміни, що відбуваються у психіці фахівця у процесі його професійної соціалізації. Такі динамічні зміни, як необхідні умови успішної професійної діяльності фахівця – майбутнього професіонала забезпечуються шляхом поетапного формування його основних професійних компетенцій, серед яких визначального значення набуває комунікативна компетентність, особливо, це стосується фахівців, які працюють у системі «людина-людина». Тобто, ефективність та успішність професійної діяльності даних фахівців визначається не тільки попередньо сформованими і набутими професійними знаннями та навичками, але й, значною мірою, професійно значущими особистісними якостями, серед яких суттєве місце належить комунікативній компетентності. Зокрема, професійна діяльність сучасного психолога, як представника професій «людина-людина» характеризується, насамперед, високою частотою різномунітних міжособистісних професійних контактів, від якості проведення яких буде залежати, як успіх у вирішенні проблемних ситуацій клієнта, так і зростання професіоналізму у професійному розвитку психолога загалом. Відтак, важливою складовою професійної компетентності сучасного психолога є комунікативна компетентність, високий рівень сформованості якої обумовлює соціально-психологічну основу учасників взаємодії та сприяє інтенсивній професійній соціалізації особистості психолога, забезпечуючи, при цьому його якісний професійний розвиток. Саме посилення вимог сьогодення щодо специфіки та рівня сформованості професійних компетентностей фа-

хівців у сфері психологічної галузі обумовлює звернення нашої уваги до проблеми професійних компетентностей, зокрема комунікативної, яка, останнім часом належить до числа найбільш актуальних проблем сучасної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясуванню та теоретичному осмисленню змісту дефініцій «комунікативна компетенція» присвячені численні наукові розвідки таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як А. Богуша, О. Бодальова, М. Вашуленко, В. Захарова, М. Заброцького, Г. Костюка, Л. Власенко, Н. Казаринова, О. Леоньєва, Б. Ломова, С. Мусатова, Н. Мельникова, Л. Петровської, С.Петрушина, М.Пентилюка, В.Погольша, Є.Руденського, Р. Якобсона, Я. Яноушека та інших. Також у різноманітних професійних контекстах поняття «комунікативна компетенція» представлена у наукових дослідженнях Ю.Смельянова, Є.Герасименко, Г.Данченко, Л.Кайдалової, С. Максименка, В. Червко, Б. Шапіро та інших. Відтак, проведений нами детальний аналіз досліджень представлених авторів засвідчує про багатовекторність та багатоаспектність розуміння поняття «комунікативна компетенція» та недостатню дослідженість даного феномену, як однієї із провідних складових професійно важливих якостей сучасного фахівця-психолога, а також ролі цієї компетенції у забезпеченні позитивної динаміки професійного та кар'єрного росту.

Відтак, **головна мета** нашої розвідки полягає у теоретичному аналізі представлених на даний час наукових праць та досліджень з проблем розвитку та формування професійної комунікативної компетенції та з'ясування її значення у професійному розвитку сучасного психолога.

Виклад основного матеріалу. Здійснений нами ґрунтовний аналіз наукової літератури, яка, у тій чи іншій мірі, стосується розгляду дефініції «компетентність», зокрема Н. Амінова, Л. Боголюбова (соціальна компетентність); Л.Антропова, С.Рогожкіна, О.Фадейкіна (комунікативна компетентність); А.Белкіна, А.Бусигіної, М.Лобанової, В. Нестерова (педагогічна компетентність); Н. Витківської

(інформаційна компетентність); П. Шендерова (дослідницька компетентність) та інші засвідчили наявність у наукових колах інтенсивних дискусій навколо даного поняття. У більшості випадків запропоновані науковцями тлумачення поняття «компетентність» докорінно не вирізняються, але, у той же час, можуть підкреслювати різні його аспекти. Загалом, поняття «компетентність», що від латинської означає *competentia*, від *comperito* – спільно добиваюся, досягаю, відповідаю, підходжу трактується у словниках як «володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь»; «обізнаність у чому-небудь»; «авторитетність, повноправність»; «коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід», тощо [17].

Свого офіційного наукового статусу у вітчизняній психологічній науці поняття «компетентність» набуває у другій половині ХХ століття, трактуючись як – одна з основних характеристик особистості. Зарубежем, у концепції компетентності людських ресурсів, яка була запропонована Д. Макклеландом у 1973 році, поняття компетентності розглядається як критеріальний індикатор продуктивності діяльності людини [21, с.32-37].

Для нас найбільш прийнятною є твердження О. Савченко, яка розглядає поняття «компетентність» – як інтегровану здатність особистості, набуту у процесі навчання, що охоплює: знання, вміння, навички, досвід, цінності, які можуть цілісно реалізуватися на практиці [16].

У контексті професійної діяльності значущість феномену «компетентність» вперше була відзначена Джоном Равеном, який зазначав, що дане поняття поєднує у собі певні психологічні якості, психічні стани, що дозволяє в соціальних, професійних і особистих ситуаціях діяти відповідально й самостійно. Дослідник наголошував, що за критерієм компетентності можна давати оцінку (як результату) професійній діяльності, зокрема – компетентність високого рівня притаманна людині, яка виявляє ініціативу, лідерство та ефективну роботу у співпраці з іншими і може бути розвинена лише за наявності відповідної мотивації та цінностей [22].

Тобто, компетентність виступає тією базовою характеристикою особистості яка досить тісно пов'язана із критеріями ефективних та успішних діянь у професійних та життєвих ситуаціях.

Загалом, формування та розвиток відповідної компетенції в структурі професійної діяльності дозволяє говорити про так звану «професійну (фахову) компетентність», яку у сучасній психологічній науці прийнято розглядати, як відповідну складову, зокрема: професійного становлення та розвитку (Н. Левітов, Ю. Поваренков, О. Фонарьов, К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Е. Зеєр, Т. Кудрявцев, Є. Клімов та інші); а також професіоналізму (А. Реан, Е. Симанюк, В. Сластьонін, А. Маркова, І. Сиромятников, В. Толочек, Н. Кузьміна, В. Бодров, Я. Коломинський, О. Деркач, В. Зазикін та інші). Саме у продовж професійної соціалізації відбувається поетапне формування тих компетентностей, які є значущими для тої чи іншої професії, складаючи, загалом, професійну компетентність фахівця і забезпечуючи при цьому відповідні рівні професіоналізму та успішність професійного становлення фахівця. Тобто, як стверджує В. Бодров, що рівень розвитку фахової компетентності є показником

професійної майстерності фахівця, індикатором професіоналізму [2].

Такої ж думки притримується І. Сиромятников, стверджуючи, що професійна компетентність є індивідуальною характеристикою рівня відповідності фахівця професійним вимогам [1].

Отже, професійна компетентність є, насамперед, значущим індикатором особливостей процесу становлення фахівця та, водночас, одним із дієвих чинників його професійного розвитку. Відтак формування професійної комунікативної компетентності буде відбуватися на основі загальної комунікативної компетентності в умовах конкретної професійної діяльності. Тому, розглядаючи поняття «професійна компетентність» і аналізуючи її структуру можемо відзначити, що однією із складових професійної компетентності є комунікативна компетентність, яка є провідною для професійної діяльності психолога, наявність і розвиток якої забезпечуватиме успіх у його подальшому професійному розвитку. Тому зупинимось на більш детальній її характеристиці.

Насамперед доречно зазначити, що вперше поняття «комунікативна компетентність» було запропоновано Д. Хаймсом у 1966 р. як контрастне до поняття «лінгвістична компетентність», яке у свій час було запропоновано Н. Хомським. Відтак Д. Хаймс провів власне етнографічне дослідження комунікативної компетентності, вивчаючи комунікативні форми та функції в інтегральному взаємозв'язку [24, с.116].

А також, що феномен комунікативної компетентності та її значуща роль у різних сферах особистого та професійного життя визнана усією світовою спільнотою. Так, під час дослідження, яке провела у 2000 році Організація економічного співробітництва та розвитку разом із Федеральним статистичним управлінням Швейцарії, усі 12 країн, які брали участь у проєкті DeSeCo: Country Contribution Process (Австрія, Бельгія, Голландія, Данія, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, США, Фінляндія, Франція, Швеція, Швейцарія) – комунікативну компетентність було включено до переліку ключових компетентностей [4, с.88].

Враховуючи той факт, що більшість вітчизняних та зарубіжних науковців дотримуються неоднозначних підходів щодо розуміння та трактування феномену «комунікативна компетентність» у сучасній психологічній галузі, на даний час, існують різні підходи щодо розуміння даного поняття. Зокрема, В. Гаркуша, М. Заброцький, Л. Петровська, К. Платонов та інші розглядають комунікативну компетентність як компонент вмінь та здібностей особистості; Е. Берн, П. Єршов, М. Молоканов, Л. Петровська та інші подають її через відповідний «Я-стан»; як відповідний комплекс особистісних якостей комунікативну компетентність представляють такі науковці, як Г. Айзенк, П. Горностаї, В. Злівков, Р. Кеттел, М. Молоканов, Г. Оллпорт, Л. Петровська та інші; як елемент або складову частину культури фахівця, комунікативну компетентність пропонують розглядати такі науковці, як С. Максименко, О. Павленко та інші. Комунікативна компетентність як частина більш широкого поняття (В. Куніцина, В. Співая); як частину інших компетенцій і одночасно як окрему характеристику особистості (Ю. Жуков); як індивідуальну якість і певний

стан свідомості групи людей (Ю. Ємельянов). При цьому науковці погоджуються з тим, що ця властивість особистості є набутим явищем – під час природної комунікації або в процесі спеціально організованого навчання [11, с.56].

Окрім цього, такі автори, як Ж. Глозман, В. Зінченко, Б. Мещеряков головним у комунікативній компетентності пропонують вважати ефективність спілкування. Інші, зокрема Л. Петровська, вважають, що гнучкість в адекватній зміні психологічних позицій є суттєвим показником компетентного, зрілого спілкування. В. Москаленко, А. Козлов, Т. Іванова під комунікативною компетентністю розуміють попередньо сформовані знання норм і правил спілкування, адаптаційні навички, що виступають відповідними умовами досягнення ефективних відносин.

Зокрема, як інтегровану особистісну якість, яка забезпечує ситуативну адаптивність та вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування комунікативну компетентність пропонує розглядати О. Прозорова, наголошуючи, що це свого роду “цілісно-особистісне утворення, яке формується в процесі спілкування та забезпечує можливість адекватного відображення психічних станів й особистісного відображення психічних станів та особистісного складу іншої людини, правильну оцінку її вчинків, прогнозування на їх основі особливостей поведінки особи, що сприймається” [15, с.192].

Як здатність людини до спілкування в одному й декількох видах мовної діяльності, що являє собою набуту у процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу якість особистості трактує комунікативну компетентність Д. Ізаренков [11].

В контексті нашої розвідки ми також розділяємо думку Г. Рикхейта, який стверджує, що комунікативна компетентність безпосередньо впливає на здатність людей досягати поставлених цілей [23, с.262].

Відтак, наявність у структурі професійної компетентності такої її складової, як комунікативна компетентність, згідно уявлень Л. Петровської – сприяє становленню міжособистісного спілкування. Комунікативна компетентність психолога в узагальненому вигляді, згідно бачень науковця – передбачає розвиток адекватної орієнтації в самому собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі людини, що потребує його допомоги, ситуації та задачі процесу спілкування. Зокрема, науковець переконався, що особливої уваги при цьому набувають комунікатор та умови, які супроводжують комунікативний контакт, а партнери-учасники, ситуація, задачі та взаємозв'язки між ними є інваріативними складовими комунікативної компетентності [14].

Отож, більшість трактувань поняття «комунікативна компетентність», які на даний час представлені у науковій літературі загалом тяжіє до розуміння її як однієї із важливих умов оптимізації процесу спілкування за значної ролі наявного особистісного досвіду і розкриваються через різні структурні компоненти (Л. Петровська, Л. Столяренко, Ю. Ємельянов).

Що стосується питання структури комунікативної компетентності, як складного утворення, що включає в себе знання, уміння, навички та безпосередній досвід міжособистісного спілкування, то в межах представлених

наукових підходів дослідники теж по різному підходять до виділення основних структурних компонентів даного феномену. Відтак, запропонований науковцями набір її компонентів не є остаточним, і в кожному конкретному випадку структура приймає свій варіативний характер.

Так, серед зарубіжних науковців, які досліджували структуру комунікативної компетентності були такі, як Л. Бахман, Е. Берн, Дж. Костер, Х. Ласвел, К. Левін, М. Лустіг, А. Маслоу, Дж. Мід, Е. Мелібруд, Дж. Морено, А. Палмер, Дж. Равен, К. Роджерс, С. Сабі, С. Уілсон, Д. Хаймс та інші. До когорти вітчизняних вчених, які досліджували даний феномен можна віднести таких, як В. Абраменкова, Т. Антипіна, Л. Артемова, Н. Бібік, А. Бойко, Л. Бондар, Л. Ващенко, І. Войченко, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, І. Зайцева, А. Захарова, А. Кідрон, Т. Сухарева, Є. Щербакова, Ю. Ємельянов, В. Ядов та інші.

Зокрема, аналізуючи дане поняття Т. Сухарева виділяє наступні компоненти в моделі комунікативної компетентності: граматичний (знання правил граматики, фонології, морфології, синтаксу); прагматичний (знання того, що сказати в певній ситуації і певним людям); стратегічний (знання, як сказати в різних ситуаціях і обставинах); соціокультурний (знання правил етикету, національного менталітету, загальнолюдських цінностей) [19, с.13].

Три основні компетенції, які складають модель комунікативної компетенції, пропонує розглядати Д. Ізаренков, зокрема: мовну (включає у себе вміння будувати граматично правильні й усвідомлені висловлювання), предметну (відповідає за зміст висловлювання і забезпечує одержання знань про той фрагмент світу, який є предметом мовлення) і прагматичну (здатність використовувати висловлювання в певних мовленнєвих актах, співвідносячи їх із умовами спілкування) [11, с.54-60].

Розумові здібності особистості та мовленнєва діяльність, згідно твердження М. Вятютневої виступають основними складовими комунікативної компетентності. Вчений переконаний, що наявність таких компонентів формують здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у взаємодії зі співрозмовником [6].

А. Захарова, аналізуючи структуру комунікативної компетентності, привертає свою увагу до вмінь, які, на її погляд, є необхідними для ефективного спілкування, зокрема: мовленнєві вміння (оволодіння мовленнєвою діяльністю і мовленнєвими засобами спілкування); соціально-психологічні вміння (оволодіння процесами взаємозв'язку, взаємовираження, взаєморозуміння, взаємовідносин, взаємодіяльності взаємовиявлення, взаємовпливу); психологічні вміння (оволодіння процесами самовладання, самооблізації, самонастроювання, самоконтролю); уміння використовувати у спілкуванні норми мовного етикету відповідно до конкретної комунікативної ситуації (володіння ситуацією спілкування); уміння використовувати різні засоби спілкування (паралінгвістичні, екстралінгвістичні, кінестетичні); вміння спілкуватися в різних організаційно-комунікативних формах (дискусія, обговорення, суперечка тощо); вміння впливати на партнера по спілкуванню [8].

Досліджуючи структуру комунікативної компетентності у трьох площинах: особистісна площина (відобра-

жена структура комунікативної здібності (навички); площина поведінки (виділяються закономірності ситуаційного формування готовності до спілкування і вміння спілкуватися (уміння)); площина взаємосприйняття й оцінки людей (відбувається «відображення компетентності у спілкуванні в наборі комунікативних властивостей» (загальна спрямованість поведінки і стиль спілкування)) А. Кідрон виокремлює у ній наступні компоненти, зокрема: сукупність навичок для сприйняття, розуміння й оцінювання інших людей, тобто соціальна сенситивність; здатності оптимізувати міжособистісні відносини в мікроколективі; патерни поведінки, тактичні вміння спілкуватися, «техніка спілкування» і таке інше, тобто фактори впливовості; деякі особистісні передумови комунікативного потенціалу: стабільність Я-концепції (з якою також співвідноситься рівень психологічної стійкості особистості) тощо [12, с.110].

Цікавою і конструктивною, на наш погляд, видається структура комунікативної компетентності Ю.Ємельянова, у якій науковець виділяє наступні структурні компоненти: загальні здібності (здатність до навчання); комунікативні знання, уміння, навички (вільне володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки – звукове мовлення з використанням вербальних і невербальних елементів, писемне мовлення зі стилями самовираження і паралінгвістичної графіки) і власне невербальні засоби; організація індивідуально-міжособистісного простору на своїй території, згідно із соціальними нормами; особистісні зміни: Я-концепція (її самототожність, самопідкріплення, стабілізація, самоставлення, образ тіла); пластична або ригідна установка (ставлення – самоставлення); екстернальність, інтернальність [10].

Розглянуті нами підходи науковців щодо виділення основних структурних компонентів комунікативної компетентності, як правило, відображають пов'язані із мовою складові, але є і ті моделі, у яких представлені ті компоненти, які також мають визначальний вплив на комунікативну ситуацію. Традиційно їх розглядають як триаду: когнітивний, емоційний та поведінковий [5; 9; 13], зокрема: когнітивний компонент (пов'язаний із безпосереднім пізнанням іншої людини і охоплює здібності поділяти інші точки зору, ефективно вирішувати різні проблеми, що можуть виникати між людьми, тощо (В. Абраменкова, Т. Антипіна, Л. Артемова, А. Бодальов, Є. Щербакова, В. Ядов та інші); емоційний компонент (представляє емпатію, емоційну чуйність до іншої людини (В. Абраменкова, А. Кідрон, Е. Щербакова та інші); поведінковий компонент (відображає здатності людини до співпраці, спільної діяльності, ініціативність, організаторські здібності тощо (В. Абраменкова, Л. Артемова, Ю. Ємельянов, Е. Щербакова та інші). Відтак, до основних джерел комунікативної компетентності можна віднести вроджені особистісні властивості, загальну ерудицію, педагогічно схвалений процес виховання, а також життєвий та набутий професійний досвід. Це ще раз засвідчує, що розвиток комунікативної компетентності залежить не лише від чинників, які напряму пов'язані із мовою (мовленням), але і від наявних конкретних комунікативних ситуацій, індивідуальних якостей особистості та соціальної ролі, яку займає людина, яка здійснює комунікацію.

Отже, проведений нами аналіз феномену комунікативної компетентності, основних його структурних компонентів, особливостей розвитку та специфіки формування дає підстави констатувати, що комунікативна компетентність, як відповідне інтегральна якість особистості поєднує у собі різні види компетенцій, опанування якими є необхідною умовою для забезпечення ефективного процесу особистісної та професійної комунікації. Відтак, наявність саме такої компетентності, як комунікативна компетентність у структурі професійних компетентностей фахівців, які представляють професії типу «людина–людина» є однією із професійно значущих, а для професії психолога – є базовою і визначальною, оскільки професія психолога передбачає постійну комунікацію з людьми. Як стверджує І. Гоян, психолог повинен «...вміти входити у діловий контакт з клієнтами на основі методики соціально-контактної взаємодії...» [7, с.81]. Відтак, комунікативна компетентність психолога є «серцевиною професіоналізму психолога», тому що спілкування з людьми становить сутність професії психолога [3; 18].

Наявність комунікативної компетентності забезпечує не лише вміння вести діалог з клієнтом, а й обумовлює відповідну орієнтацію на взаємодію з партнером як рівноправного суб'єкта спілкування. Як стверджують вітчизняні науковці, такі як В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та інші – це активна взаємодія, взаєморозуміння, діалог психолога з клієнтом. Діалог є найціннішим засобом діяльності психолога, а діалогізм найважливішою його професійною якістю [20].

Підсумовуючи можемо стверджувати, що для забезпечення позитивної динаміки професійного росту психолог повинен володіти високим рівнем розвитку комунікативної компетентності як психологічного інструментарію щодо реалізації власне своєї особистості, якісного виконання безпосередніх фахових, професійних завдань, а також як передумовою розвитку самого себе як суб'єкта процесу спілкування. Незалежно від рівня набутої професійної компетентності психолог зобов'язаний повсякчас дбати про належний комунікативний розвиток своєї особистості, що сприятиме набуттю нею, як соціальної ідентичності так і розвитку рівня професійної майстерності та професіоналізму загалом.

Висновки. Здійснивши детальний аналіз та узагальнивши наявні на даний час теоретичні підходи щодо визначеної нами проблеми дослідження, можна безпечно стверджувати, що комунікативна компетентність як основоположна складова професійної компетентності сучасного психолога є синтезованим проявом його особистісного та професійного досвіду, яка забезпечує функцію адаптації і ефективного функціонування особистості в соціумі, а також є однією із умов успішності його професійної діяльності. Комунікативна компетентність психолога розглядається більшістю авторів, як система внутрішніх, попередньо сформованих ресурсів, які є основоположними для побудови ефективної комунікації у ситуаціях особистісної та професійної взаємодії. Як невід'ємна складова професії психолога, комунікативна компетентність є базовою професійною компетентністю, наявність якої обумовлює позитивну динаміку професіоналізації та успішний професійний розвиток загалом.

Література

1. Бархаев Б.П. Введение в профессию : учеб. пособие / Б.П. Бархаев, И.В. Сыромятников. – М. : ВУ, 2003. – 192 с.
2. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособие / В.А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
3. Бодалева А.А. Психологическое общение / А.А. Бодалева. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж; НПО МОДЕК, 1996. – 256 с.
4. Вторнікова Ю.С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи [Електронний ресурс] / Ю.С. Вторнікова // Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць. – Полтава, 2011. – Режим доступу: <http://dspace.pripu.edu.ua/bitstream/123456789/344/1/Vtornik%5B1%5D.pdf>
5. Введение в практическую социальную психологию / Под ред. Ю.М. Жукова, А.А. Петровской, О.В. Соловьевой. – М.: Смысл, 1996. – 373 с.
6. Вятютнев М.Н. Традиции и новации в современной методике преподавания русского языка / М.Н. Вятютнев // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы. – М., 1986. – 34 с.
7. Тоян І.М. До питання про професійно значущі якості психолога праці / І.М. Тоян // Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – Вип. 10, ч. 1. – С.80-86.
8. Захарова А.В. Генезис самооценки / А.В. Захарова. – Тула: Тульский гос. пед. ун-т, 1998. – 135 с.
9. Жуков Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю.М. Жуков, А.А. Петровская, Л.В. Растяжников. – М., 1990. – 104 с.
10. Емельянов Ю.И. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности / Ю.И. Емельянов. – М. : Просвещение, 1995. – 183 с.
11. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов нефилологов / Д.И. Изаренков //Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54-60.
12. Кидрон А.А. Умение общаться как фактор взаимодействия / А.А. Кидрон // Взаимодействие коллектива и личности в коммунистическом воспитании: сб. тезисов. – Таллин, 1979. – 158 с.
13. Пашко Л.А. Комунікативна компетентність керівника : навч.-метод. матеріали / Л.А.Пашко, Н.Б.Ларіна, О.М.Руденко; упоряд. Т.І. Бондаренко. – К.: НАДУ, 2013. – 76 с.
14. Петровская А.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Узд-во МГУ, 1989. – 216 с.
15. Прозорова Е.В. Педагогические условия развития коммуникативной компетентности // Мир психологи. – 2002. – № 2. – с. 191–202.
16. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
17. Словник іншомовних слів. – plus.google.com/108909579540781219222.
18. Станкін М.І. Психология общения / М.І. Станкін. – М.: Моск. психол. соц. инт, 1996. – 296 с.
19. Сухарева П.Н. Формирование коммуникативных стратегий словоупотребления у студентов неязыковых вузов : дисс. ... канд. пед. наук / П.Н. Сухарева. – Тамбов : ТГТУ им. Т. Державина, 2002. – 160 с.
20. Чепелева Н.В. Особистісна підготовка практикуючого психолога // Основи практичної психології/ В. Панош, П.Пітарець, Н.Чепелева та ін.: К.: Либідь, 1999. – с 242-249.
21. Jacobs, R. (1989) Getting the Measure of Management Competence / R. Jacobs // Personnel Management. – № 6, p. 32-37.
22. Raven, Dzh. (2002). Kompetentnost v sovremennom obshchestve: vyjavleniye, azvitiye i realizatsiya. M. : Kogito-Tsentr, 396 s. [in Russian].
23. Rickheit G. Handbook of communication competence / G. Rickheit, H. Strohmer. – Berlin, 2008. – 561 p.
24. Lustig M. Intercultural communication: interpersonal communication across cultures / M. Lustig, J. Koster. – Boston : Pearson Education, 2010. – 395 p.

References

1. Barhaev B.P. Vvedenie v professiyu : ucheb. posobie / B.P. Barhaev, I.V. Syromyatnikov. – M. : VU, 2003. – 192 s.
2. Bodrov V.A. Psihologiya professional'noy prigodnosti : ucheb. posobie / V.A. Bodrov. – M. : PER SE, 2001. – 511 s.
3. Bodaleva A.A. Psihologicheskoe obshchenie / A.A. Bodaleva. – M.: Izd-vo «Institut prakticheskoy psihologii», Voronezh: NPO MODEK, 1996. – 256 s.
4. Vtornikova Yu.S. Komunikatyvna kompetentnist' u strukturi kluchovykh kompetentnostej gromadyan Yevropy [Elektronnyj resurs] / Yu.S. Vtornikova // Vy'toky' pedagogichinoyi majsternosti: zbirnyk naukovykh prac'. – Poltava, 2011. – Rezhym dostupu: <http://dspace.pripu.edu.ua/bitstream/123456789/344/1/Vtornik%5B1%5D.pdf>
5. Vvedenie v prakticheskuyu social'nyuyu psihologiyu / Pod red. Yu.M. Zhukova, L.A. Petrovskoj, O.V. Solov'evoj. – M.: Smysl, 1996. – 373 s.
6. Vyatyutnev M.N. Tradicii i novacii v sovremennoj metodike prepodavaniya russkogo yazyka / M.N. Vyatyutnev // Nauchnye tradicii i novye napravleniya v prepodavanii russkogo yazyka i literatury. – M., 1986. – 34 s.
7. Goyan I.M. Do py'tannya pro profesijno znachushhi yakosti psy'xologa praci / I.M. Goyan // Zbirnyk naukovykh prac' : filozofiya, sociologiya, psy'xologiya. – Ivano-Frankivs'k; Plaj, 2005. – Vy p. 10, ch. 1. – S.80-86.
8. Zaharova A.V. Genezis samoocenki / A.V. Zaharova. – Tula : Tul'skij gos. ped. un-t, 1998. – 135 s.
9. Zhukov Yu.M. Diagnostika i razvitie kompetentnosti v obshchenii / Yu.M. Zhukov, L.A. Petrovskaya, P.V. Rastyanikov. – M., 1990. – 104 s.
10. Emel'yanov Yu.I. Teoriya formirovaniya i praktika sovershenstvovaniya kommunikativnoj kompetentnosti / Yu.I. Emel'yanov. – M. : Prosveshchenie, 1995. – 183 s.
11. Izarenkov D.I. Bazisnye sostavlyayushchie kommunikativnoj kompetencii i ih formirovaniye na prodvinitom etape obucheniya studentov nefilologov / D.I. Izarenkov // Russkij yazyk za rubezhom. – 1990. – № 4. – S. 54-60.
12. Kidron A.A. Umenie obshchat'sya kak faktor vzaimodejstviya / A.A. Kidron // Vzaimodejstvie kollektiva i lichnosti v kommunicheskom vospitanii : sb. tezisov. – Tallin, 1979. – 158 s.
13. Pashko L.A. 'Komunikatyvna kompetentnist' kerivny'ka : navch.-metod. materialy' / L.A.Pashko, N.B. Larina, O.M. Rudenko; uporyad. G. I. Bondarenko. – K. : NADU, 2013. – 76 s.
14. Petrovskaya L.A. 'Kompetentnost' v obshchenii. Social'no-psihologicheskij trening. – M.: Uz-dvo MGU, 1989. – 216 s.
15. Prozorova E.V. Pedagogicheskie usloviya razvitiya komunikativnoj kompetentnosti // Mir psihologi. – 2002. – № 2.– s. 191-202.
16. Savchenko O.Ya. Didaktika pochatkovoї shkoli: pidruch. dlya stud. ped. f-tiv / O.Ya. Savchenko. – K. : Abris, 1997. – 416 s.
17. Slovnyk inshomovnykh sliv. – plus.google.com/108909579540781219222.
18. Stankin M.I. Psihologiya obshcheniya / M.I. Stankin. – M.: Mosk, psihol. soc. int, 1996. – 296 s.

19. Suhareva T.N. *Formirovanie kommunikativnykh strategii slovoupotrebleniya u studentov neyazykovykh vuzov : diss. ... kand. ped. nauk / T.N. Suhareva. – Tambov : TGU im. G. Derzhavina, 2002. – 160 s.*

20. Chepeleva N.V. *Osobistisna pidgotovka praktykuyuchogo psihologa // Osnovi praktichnoi psihologii / V. Panoč, T. Titarenko, N. Chepeleva ta in.: K.: Libid', 1999. – s 242-249.*

20. Chepeleva N.V. *Osoby'stisna pidgotovka praktykuyuchogo psy'xologa // Osnovy` praktichnoyi psy'xologiyi / V. Panoč, T. Ty'tarenko, N. Chepeleva ta in.: K.: Ly'bid', 1999. – s 242-249.*

21. Jacobs, R. (1989) *Getting the Measure of Management Competence / R. Jacobs // Personnel Management. – № 6, p. 32-37.*

22. Raven, Dzh. (2002). *Kompetentnost v sovremennom obshchestve: vyyavleniye, azvitiye i realizatsiya. M. : Kogito-Tsentr, 396 s. [in Russian].*

23. Rickheit G. *Handbook of communication competence / G. Rickheit, H. Strohner. – Berlin, 2008. – 561 p.*

24. Lustig M. *Intercultural communication: interpersonal communication across cultures / M. Lustig, J. Koester. – Boston : Pearson Education, 2010. – 395p*

Karpiuk Yu.Ya.,

PhD in Psychological sciences, associate Professor at the Department of General and Clinical Psychology, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, yuliakarpyk@gmail.com

Ukraine, Ivano-Frankivsk

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A COMPONENT OF SUCCESSFUL PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A PSYCHOLOGIST

The article presents the analysis of the basic theoretical approaches to determining the phenomenon of communicative competence in modern scientific research. It is emphasized that communicative competence, as one of the dominant competences in the structure of professional competencies of the modern psychologist, is a synthesized manifestation of his personal and professional experience, which provides the function of adaptation and effective functioning of the individual in society, and is also one of the components of his successful professional development.

Key words: *competence, communicative competence, professional development.*

